

ԴՊՐՈՅ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԽՐԵԱԳԻՐ — ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ ՎՃԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԲԱՍՏԱՄԵԱՆ.

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 11

1875—1876

ՄԱՅԻՍ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ա. Մասն.

Էջեր.

1. Աղքատ տղայք կամ մասնաւոր վարժարաններ .	403—408
2. Կրթութիւն ի Լօզան եւ մանկավարժական
հրահանգ (Կշւր.)	409—421
5. Գլխաւոր սկզբունքներ մանկավարժութեան (Վերջ:) .	422—426
4. Դպրոցական առողջապահութիւն (Կշւր.)	427—439

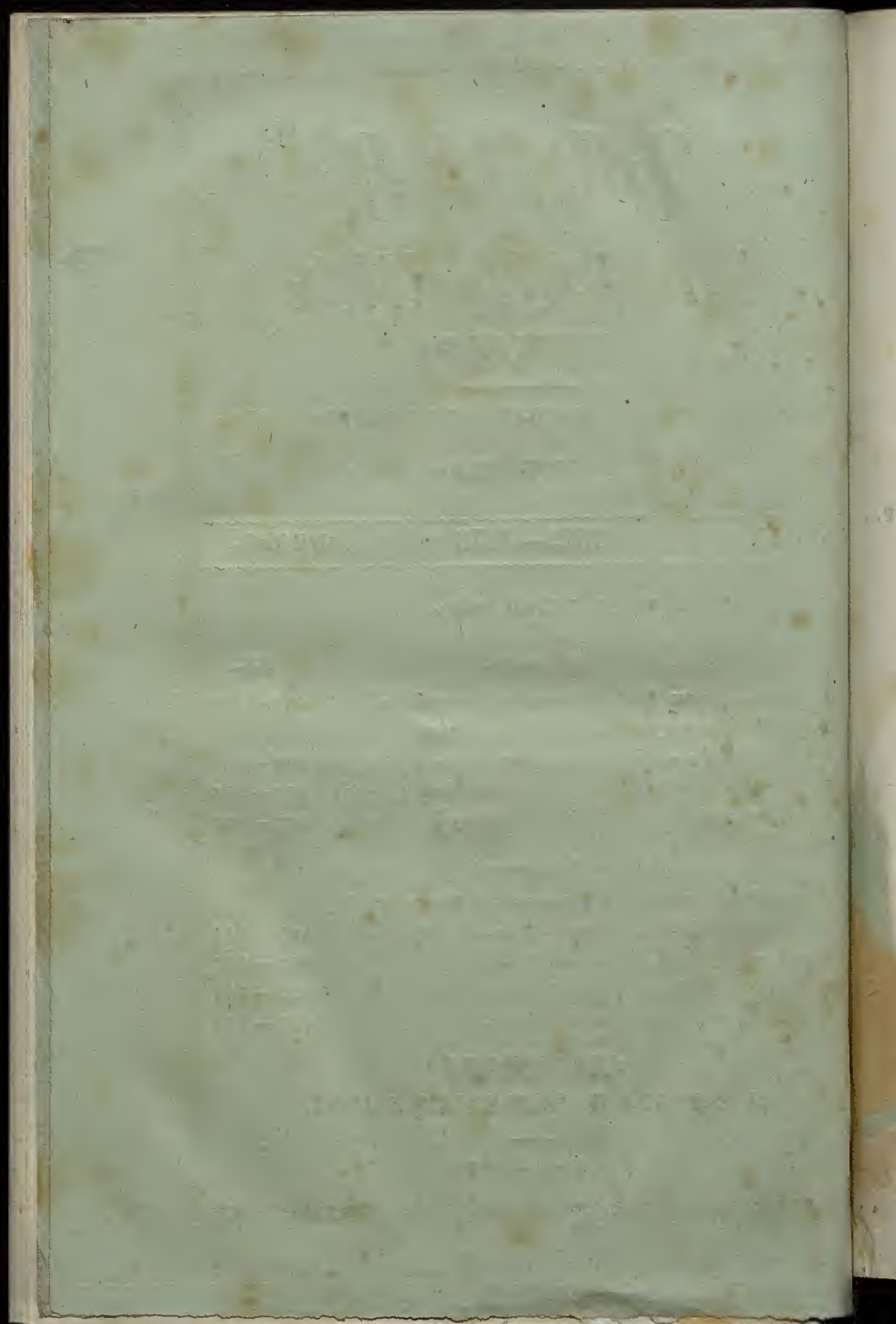
Բ. Մասն.

1. Հօր խօսակցութիւնը իւր զաւակների հետ ազգային
կրօնի եւ եկեղեցւո վերայ. — 7 խօսակցութիւն .	403—414
2. Օլէ — Բուլ (կենսագրութիւն)	415—421
3. Աղքատների հաց	422—432
4. Դանտէ Ալիգիէրի (կենսագրութիւն)	433—440

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ս. ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ ՎԱՆԻՑ.

ՌԵԻՏ — 1876

Գ Պ Ր Ա Յ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԱՄՍԱԳԻՂ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 11 1875—1876 ՄԱՅԻՍ

ՄԱՍՆ ԸՌԱՋԻՆ

1876 թվ

ՎԱՆՈՐԵԱԳԱՏ

ՏՊԱՐԱՆԻ Ս. ԴԱՅԻԱՆՆԵԱՆ ՎԱՆԻՑ.

8 8 9 0 4

СВЯТЫЙ ПЕТРЪ

1491000

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 26 Юня 1876 г.

4983 47874

04080 8781—8781 11 34

СВЯТЫЙ ПЕТРЪ

4- 8781

СВЯТЫЙ ПЕТРЪ

СВЯТЫЙ ПЕТРЪ

Մ Ե Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԲՈՎՆՆԵԳՈՒԹԻՒՆ.

1. Աղքատ տղայք կամ մասնաւոր վարժարաններ:
2. Կրթութիւն ի Լօղան եւ մանկավարժական հրահանգ:
3. Գլխաւոր սկզբունքներ մանկավարժութեան:
4. Դպրոցական առողջապահութիւն:

1 1 2 3 4 5 6 7 8

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԳԵՂԱՐՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

Հիմնադրված է 1918 թ. 12 ամի 25 օրը

- 1. Հիմնադրվելիս գլխավոր նպատակն է զարգացնել հայ գյուղացու կյանքը
- 2. Կազմակերպել հայ գյուղացու կյանքը
- 3. Կազմակերպել հայ գյուղացու կյանքը
- 4. Կազմակերպել հայ գյուղացու կյանքը

առ
մե
նի
եւ
այ
տա
տա
Զա
Հս
նի
կա
խո
ան
են
կի

ԱՂԲԱՏ ՏԷԱՅԴ

ԿԱՄ

ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ(*)

Մանկավարժական գործը յոյժ կարեւոր համարելով մեր ազգի ամբողջ ընդհանրութեան համար՝ մենք աշխատում ենք խօսել ոչ միայն մեզ աւելի մօտիկ ծանօթ Ռուսաստանի հայկական դպրոցների վերայ, այլ նաեւ Պարսկաստանի եւ Տաճկաստանի ազգային ուսումնարանների վերայ, որքան այդ հնարաւոր էր մեզ համար։ Ահա այժմ՝ եւս Տաճկաստանի ազգային հրատարակութիւններից հանում ենք եւ տպում ենք ԴՊՐՈՅԻ մէջ երկու յօդուած, որք—մինը ամբողջապէս, իսկ միւսը կիսով չափ—խօսում են Տաճկաստանի հայկական դպրոցների վերայ։ Սոյն յօդուածները արժանի են մեր ընթերցողների ուշադրութեան ոչ միայն մանկավարժական արժանաւորութեամբ, այլ եւ իբրեւ մի տըխուր պատկեր Տաճկաստանի ազգային ուսումնարանների անգոհացուցիչ դրութեան, որոյ մասին մենք արդէն յիշել ենք մի քանի անգամ։ Այստեղ մենք չենք կարող ծածկել

(*) Սոյն յօդուածը հանում ենք Լոյս ամսագրից, Կ. Պօլս, 1876 ամի, Բ. տարի, շրջան երրորդ, թիւ Գ.:

մեր զարմանքը՝ թէ՛ մեր հայրենակիցք, որք աւելի մօտիկ են Եւրոպական լուսաւորութեան, աւելի շատ ունին մանկավարժական, գուղէ եւ նիւթաւոր միջոցներ եւ ինքնակառավարութիւն, ի՞նչու այսպէս առանց արժանաւոր ուշադրութեան եւ հոգացողութեան թողած են ազգի գոյութեան եւ յառաջագիմութեան այս հոգօր լծակը:

Գիշեր ցորեկ միշտ կտրտնջանք թէ՛ ազգային վարժարանները տարտամ մի վիճակի մէջ են, թէ յուսացուած արդիւնքն չեն գոյացներ, (թէ բարոյական դաստիարակութիւն չեն աւանդուիր եւ գրէթէ բոլոր ազգային վարժարաններն անխնամ լքեալ են: Մեր ազգային վարժարանաց այս ձախորդ եւ անյաջող դրութեան դարման տանելու եւ ապահովագոյն մի ուղղութիւն տալու գիտաւորութեամբ միշտ պաշտօնէից փոփոխութիւններ կրլլան, միշտ նոր կարգադրութիւններ կարուին, միշտ նոր ծրագրեր կապտորատուին, միշտ նոր հրահանգներ եւ տեղեկագրեր կնեւրկայացուին Ուսումնական Խորհրդոյ կողմանէ. բայց եւ այնպէս ազգային վարժարաններն իրենց յամրընթաց շաւղէն բնաւ խոտորած չեն եթէ ըսենք, կարծեմք չափազանցութեամբ խօսած չենք ըլլար: Բայց սա ստոյգ է որ՝ թաղական Խորհուրդք եւ հոգաբարձութիւնք ազգային վարժարանաց խնամակալ կարգուելուն, գրեթէ ամեննալ գովեստիւք եւ փառօք կողջունուին, եւ շատ անգամ այդ փառքն ու գովեստն անոնց անկումն սահմանած են եւ կսահմանեն (*):

(*) Մի դառն ճշմարտութիւն նաեւ մեր հոգաբարձութեան խիստ շատերի վերաբերմամբ:

Այս ցաւալի կայութեան առաջն առնեն անկարելի չէ՝ բայց շատ պիտի արին է՝ եւ զոհոյթիւն պէտք է. ապա թէ ոչ յառաջադիմութիւնն մի միայն. հարուստներուն գիւրամտչելի պիտի ըլլայ եւ աղքատաց զաւակունքը գրեթէ գլխովին տգէտ եւ անգաստիարակ պիտի մնան:

Եթէ անդամ մը նկատողութեան առնունք, կոտեսնենք որ շատ կարող ծնողք իրենց զաւակներն ազգային վարժարաններն զրկելնուն՝ չնչին գումար մը թռակ կ'յատկացնեն, իսկ երբ մասնաւոր վարժարան մը կ'զրկեն կրկնապատիկն եւ շատ անգամ չորեքպատիկն եւ հնգապատիկն կ'վճարեն: Եթէ պարտաւն հարցուի, անմիջապէս կ'առարկեն թէ՝ ազգային վարժարաններն օրինաւ որ խնամք, փոյթ եւ հոգատարութիւն չունին: Բայց երբ իրենք չեն ուզեր ազգային վարժարանաց նիւթապէս եւ բարոյապէս ոյժ տալ, ի՞նչ իրաւունքով այդ բարութիւններն յուսալու են ազգային վարժարաններէն:

Այսօր կոտեսնենք որ ոմանց թաղերուն մէջ մասնաւոր վարժարաններ կան, ուր յաճախ աշակերտներն գրեթէ բոլորն ալ թռակաւոր են, եւ այդ թռակներն, ինչպէս վերն ըսինք, ազգային վարժարանաց վճարուելիքէն քառապատիկն է, թերեւս ալ աւելի: Եւ որովհետեւ մի միայն աղքատ մանկտիք կ'ման ազգային վարժարանաց մէջ, որոց մեծ մասն օրինաւոր եւ հաստատուն եկամուտ եւ կալուած չունենալու համար պահանջուած նիւթական եւ բարոյական խնամքն ըստ օրինի չկրնար տանիլ աղքատ մանկանց դաստիարակութեան համար:

Քանի որ հարուստ ծնողներն անանկ համոզուած են թէ մասնաւոր վարժարաններու մէջ միայն յառաջադիմութիւն

կրնայ ըլլայ եւ առատութեամբ թոշակ կվճարեն, բնական է որ այդ վարժարաններն հետզհետէ ազնուականաց վարժարաններ յորջորջուին, եւ ընդ հակառակն՝ ազգային վարժարաններն—մէյ մէկ անկեկանոց կամ աղքատանոց:

Մեր սոյն գլխողութեամբ ոչ մասնաւոր վարժարաններուն հակառակել կուզենք եւ ոչ ազգային վարժարանաց ջատագով կանգնել. ալ կուզենք հասկցնել թէ՛ աս ճամբով հասարակաց յառաջադիմութիւնն երթալով վտանգի պիտի ենթարկի, եւ հետեւանքն պիտի ըլլայ մեր մանկանց մէկ անստոյգ ապագան՝ եթէ կանուխէն բարեգոյշակ երաշխաւորութեան տակ չառնուի:

Ըստ մեզ սոյն չարագոյշակ ընթացից վերջ տալու համար, որ ազգային յառաջադիմութեան մեծ սպառնալիք մը է, իւրաքանչիւր մասնաւոր վարժարան պարտաւորելու է գէթ հարիւրին 20—30 ձրի աշակերտ *) ընդունել եւ թոշակաւորաց հաւասար անոնց ալ կրթութեան ու դաստիարակութեան հոգ եւ խնամք տանիլ:

Ուսումնական պատուարժան Խորհրդոյ անկ է այս մասին լաւ ուշադրութիւն ընել, եթէ ազգային յառաջադիմութեան ի սրտէ փափագող է:

(*) Մենք թէեւ շատ քիչ ունինք հայկական մասնաւոր վարժարաններ Ռասստանում, բայց եղածները բաւական յաճողակ են եւ համարեա հարուստ ուստի նոքա եւս կարող էին, գուցէ բարեյապէս եւ պարտական իսկ էին, յարգել այս կանոնը եւ պահել ձրիապէս աղքատ մանուկներն եթէ հարիւրից ոչ 30 կամ 20, գոնեա 10ը կամ 5ը:

Հայաստանի բնակչության մասին տված տվյալները ցույց են տալիս, որ 1876 թվականին Հայաստանի բնակչությունը 4500 ընդհանուր թվով բաղկացած էր։ Այս թվով հայաստանցիները բաժանված էին 10 շրջանների։

ՀՐԱՀԱՆԴԱՐ(*):

Լոզան Զուլիջերիայի վճիռն առնելով (նախագի) գլխավոր քաղաքն է եւ ունի 27 հազարի չափ բնակիչ, որոց 4500 չափը օտարական են։ Աշխարհիս գրեթէ բոլոր ազգութիւնները իրենց բազմութիւններկայացուցիչները ունին հոս Գաղղիացի, Գերմանացի, Իտալացի, Անգղիացի, Ամերիկացի, Ռուս, Եւրոպացի, Եւրոպացի, Թուրքականաց մէկ մասը եկած է հոս գեղեցիկ բնութիւն, բարեխառն օդ եւ հանգիստ կեանք վայելելու, մէկ մասն ալ ուսանելու համար։ Ուսմանց մասին Լոզան Գաղղիական Զուլիջերիայի գլխավոր քաղաքներէն մէկն է։ Ոչ միայն ամեն կարգի բարեկարգ վարժարաններուն, այլ եւ գերծէ այն մոլութիւններէն, որ այնչափ վնաս կը հասցեն անվորձ ուսանողներուն ուրիշ տեղեր։ Բազմաթիւ Անգղիացի եւ Ռուս ընտանիքներ եկած են հոս իրենց զաւակաց իրթութեան համար։ Առաւօտեան, կէս օրին կամ ժամանը առաջ, երեկոյին փողոցները զեղուն են ամեն հասակի մանչ եւ աղջիկ աշակերտներով որք կամ գալոց վեր-

(*) Սոյն յոգուածը քաղուենք Զմիւռնիայում հրատարակուող «Արեւելեան Մամուլ», պատուական ամսագրից (1876 թվականի Յունվար եւ հետեւեալք) 80-81 թվականի հոգի

Թան կամ գարոյէն կգառնան: Այդ հոգեղմայլ տեսարո-
նին վերայ մէկ ակնարկ ձգելը բաւական է հասանալու
համար թէ ուսմունքը պարտաւորիչ է հոս: . . . Ուսմուն-
քը պարտաւորիչ ընել ուզող վարչութիւն մը պէտք է նախ
զայն գործադրելու քարոյական: մտաւոր եւ նիւթական մի-
ջոցները ունենայ:

Մատենադարան կանոնական:

Այս մատենադարանը հիմնուած է 1536 ին եւ կապուե-
նակէ այժմ 60 հազարէն աւելի հատոր գիրք գրական, փի-
լիսոյփայական, գիտնական եւ արհեստական: Տարին վեց
ժրամք (երկու ունբլու չափ) վճարելով ամէն ոք կարող է
անգամ գրուիլ: Վաստառւնները (ուսուցիչները) եւ բարձ-
րագոյն եւ միջին կարգի բարձրագոյն դասարանայ աշա-
կերտք իրաւունք ունին ձրի օգտիլ մատենադարանէն եւ
պէտքէ ի պատիւ իրենց ըսկնք որ գիտեն իրենց իրաւունքը
ի գործ դնել — երբ ալ երթան միշտ կ'եսնես աշակերտ-
ներ եւ վարժապետներ: Որք կամ ընթերցարանը նստած
կալկատին, կամ գիրքեր շալկած զուրս յիշեն: Գրքերու
դասակարգութիւնը այնպիսի գիւրին եղանակաւ եղած է
որ ուղած գիրքը առանց դժուարութեան կգտնես թէ
ցուցակին եւ թէ մատենադարանին մէջ:

Այս գլխաւոր մատենադարանէն զատ ուրիշներ ալ կան,
որոց գլխաւորներն են — ուսանողաց (18312 հատոր),
վարժապետաց (3600), ընկերութիւն ընթերցանու-

Թեան (20 հազար) եւն. Սոցամէջամենէն աւելի մեր ուշա-
գրու թեանը արժանի է վարժապետաց մատենադարանը,
որ գլխաւորապէս մանկավարժական գրքեր կ'արուեստէ: Բո-
լոր նախնական եւ երկրորդական դպրոցաց վարժապետները
ինչպէս եւ վարժապետանոցը վարժապետներն ու աշակերտ-
ները ձրիապէս կ'օգտին: Կանտօնի (նահանգի) միւս քա-
ղաքները ու գիւղերը գանուող վարժապետք կամ վարժու-
հիք ուղած գրքերնին փոստով կրնան ստանալ: Ինչպէս
եւ վերադարձնել առանց որ եւ է ծախքի: Վարչութիւնը
ամէն տարի որոշեալ գումար մը կ'յատկացնէ մատենադարա-
նը հարստացնելու համար: Ըսածներէս կ'հասկացուի թէ՛
վարչութիւնը ինչ մեծ փոյթ-կոտանի վարժապետաց եւ վար-
ժուհեաց մտաւոր յառաջադիմութեանն ու կատարելագոր-
ծութեանը համար: Թաւանց որոցան հնար է եւ երեւակալա-
կան ազգային յառաջադիմութիւն եւ բարգաւաճումն: Ի
հարկէ հասալ դեռ ամեն բան գոհացուցիչ վիճակի մէջ է՝
բայց, ինչպէս կսեն, արեւն ալ բիծեր ունի:

Ազգային կրթութեան պաշտօնեան, Պ. Պուառօ, հաճեցաւ
մեզ գրաւոր արտօնութիւն տալ բոլոր վարժարանները ա-
զատօրէն այցելելու եւ դասախօսութեանց ներկայ լինելու:
Նախակրթական դպրոցաց յանձնաժողովը մեծ պատրաստա-
կանութեամբ բոլոր խնդրած տեղեկութիւննին տուաւ: Այս
յանձնաժողովը իւր հսկողութեան ներքեւ եղած բոլոր
վարժարաններէն բաղաւաղեց ցուցակը կըստանայ ամէն շա-
բաթ, եւ պարտադանց ծնողաց անունները թաղական խոր-
հրդին կ'հաղորդէ:

Օր մը մեր հոն գտնուած միջոցին քանի մը ծնողք ներ-
կայացան ինք գինքնին արդարացնելու եւ յանձնաժողովոյ

միջնորդութեամբ տուգանքէ ազատելու համար, քայքայան-
քերնին ի դերեւ ելան: Սկզբունքը որչափ ալ մեր համոզ-
մանը համաձայն էր, սակայն անդամոց խոտութիւնը անա-
խորժ տպաւորութիւն քրաւ վրաներէս, զոր եւ չծածկեցինք
իրենցմէ: Անմիջապէս տուժարները առաջեւնիս դրին, եւ
տեսանք որ յիշեալ ծնողաց պարտազանցութիւն առաջին
անգամը չէ եղեր: Ատենադպրէն առած տեղեկութեանցն
նայելով՝ յանձնաժողովոյ անդամք ալ՝ յաճախ՝ մեր դանա-
զան ժողովոց եւ խորհրդոց անդամներուն պէս՝ իրենց բա-
ցակայութեամբ կփայլեն, զի անոնց պէս անվարձ են:

Նախակրթական դպրոց տղայոց և աղջկանց:

Այս վարժարանին շէնքը հոյակապ պալատին կնիմանի
եւ ըստ ամենայնի սուրբ ջապահակ կանոնաց համաձայն շի-
նուած է: Ընդարձակ դասարաններ կանոնաւոր կերպով
լուսաւորուած, մաքուր օդ, յենարանով նստարաններ, գոյ
զբօստվայր, պարտէզ, մինով բանիւ ամէն բան ինչ որ աշա-
կերտաց ֆիզիքական զարգացմանը նպաստաւոր է: Թէ որ-
դայոց եւ թէ աղջկանց մասը վեցական դասարան ունի:
Ստորին երեք դասարանաց մէջ բաժանմունքներ կան: Ստո-
րին կարգաց իւրաքանչիւր դասը 25—30 վարկեան կտեւէ:
Եւ դասէն ետքը 5—10 վարկեան զօբսանք: Կյիշեմ մեր
թշուառ ծաղկոյններն ու նախակրթարանները՝ ուր փոքրիկ
տղաք ժամերով անշարժ կնստին նեխեալ օգէն եւ բթա-
ցուցիլ թանձրութենէն թառամելով եւ հալո՜ւմաշ լինելով:
Որչափ առողջ կազմուածքներ քայքայուած, որչափ սուր
մտքեր բթացած են այդ անպիտան տեղերը: Դժուար է

Հասկցնել առողջութեանական եւ հոգեբանական տեղեկութիւններէ զուրկ մարդոց թէ՛ ինչ մահացուցիչ ազդեցութիւն ունին մատաղ հասակի վերայ ապականած օգը, անյարմար նստարաններն ու գրասեղանները, երկարատեւ եւ անզբաղ անշարժութիւնն ու ձանձրութիւնը, երբ մանկավարժական հմտութիւնը ունեցող վարժապետներն անգամ կէս ժամէն աւելի չեն կարող օգտակար կերպով դասդեցնել իրենց աշակերտները, ինչպէս ուրեմն տգէտ, մանկավարժական կրթութենէն իսկաւ զուրկ դատաւորներ (ուսուցիչ) կամ կառավարիչներ պիտի կարենան ժամերով դասդեցնել փոքրիկ տղայոց, այսինքն յարատեւ շարժուն էական բաղմամբ խումբ մը: Ամէն անգամ որ մեր ծաղկոցներէն կամ նախակրթարաններէն մեկը կ'մտնէինք եւ մէկ կողմէն աշարերտաց, միւս կողմէն կառավարչաց կամ վարժապետաց վերայ ակնարկ կ'էջէինք, հարցում մը կ'ուղղէինք մենք մեզի ականայ թէ՛ արդեօք ո՞ր աւելի թշուառ է— աշակերտները թէ կառավարիչը: Նրեւակայէ, ընթերցող, մարդ մը որ իւր պաշտօնին պահանջած հմտութիւնը չունենայ, որ հազարումէկ նուաստութիւն յանձն տռնելով հազիւ կարողանայ իւր ընտանեաց, զաւակաց աւուր պարենը հոգալ, որ ենթակայ ըլլայ ամեն տեսակ կեպիտ եւ յշտացուցիչ վարմանց մերթ թաղական ազաներուն եւ մերթ ծնողաց կողմէ, որ ստիպուած ըլլայ, հացէն չելլալու (չգրկուելու) համար ազդեցութեան տէր ծնողաց զաւակունք շողոքորթել եւ առոնց յանցանքներուն համար ալ անտերունջ եւ աղքատ տղայոցմէ հանել իր վրէժը, մտածէ թէ այդ մարդուն երեւմն հարիւրի չափ տղայոց հսկողութիւնն ու միանգամայն դասատուութիւնն յանձնուած լինի մտածէ ընթերցող, թէ այդ մարդն ալ

մարդ է, քեզ պէս մարմին ունի, որ հանգստեան կարօտ է, քու թոքերուդ պէս թոքեր՝ որ մաքուր օդ կ'սպասանջեն, քու սրտիդ պէս սիրտ՝ որ իւր զգացմունքներն ու կերքերն ունի, մտածէ այս ամէնը եւ ըսէ ինձ թէ՛ արդեօք դա ալ եթէ ոչ աւելի, գէթ իւր աշակերտաւոր չափ չէ՞ թշուառ...

Յիշեալ վարժարաններին մէջ քանի մը բան դիտեցինք, որ գիւրու թեամբ մեր վարժարանաց մէջ ալ կրնան գործադրուիլ: Դաստառուն (ուսուցիչ) դաստրանի մը մէկ բաժնին հետ զբաղած միջոցին, միւս բաժնի աշակերտները անգործ չթողնելու համար՝ ըստ կանոնի շարուած թուեր՝ տարունակող տպեալ տոմսակներ կը փոխէ, որպէս զի աշակերտք պահանջուած գործողութիւնքը կատարելով իրեն վերադարձնեն: Այդ տոմսակները թիւ ունին եւ առանձին տետրակի մէջ արձանագրուած են: Նոյն տեղ նշանակուած են նա եւ տոմսակաց տարունակած գործողութեանց արդիւնքը: Վարժապետը այդ կերպով ստիպուած չէ ժամանակ փնտնել իւր լաքանջիւր աշակերտի ըրած գործողութեան ճշտութիւնը անձամբ ստուգելու համար, անմիջապէս տետրակը կը անայ աշակերտին ներկայացուցած տոմսակին թիւը կգտնէ եւ նոր առաջ եւ նշանակուած գումարը տոմսակի գումարին հետ կը աղդատէ: Այս կերպով 5—10 վայրկեանին մէջ 30—40 տոմսակ կտրելի է աչքէ անցնել: Պէտքէ որ թուաբանական չորս գործողութեանց համար ալ զատ զատ բաղմար թիւ տոմսակներ լինին, ամենք ալ տետրակին մէջ կարգաւ նշանակուած: Տոմսակները պէտքէ ի հարկէ աշակերտաց կարողութեանը համեմատ փոքր եւ դիւրին թիւերէ սկսելով աստիճանաբար մեծ եւ դժուար թիւերու ելնեն:

Թուաբանական խնդիրներու թերթերն ալ սչինք ճուաղ օգտակար են: Առանձին թերթերու վրայ տպուած

(որ կարենի է մոռնալ մայի (կարգենի) վրայ փակըցնել) խնդիրներ կրածնուի աշակերտայ: որք խնդրոյ լուծումը (տունը կամ դասարանին մէջ) իրենց տետրակին վրայ ընելով վարժապետին կներկա աջեն: Այդ թերթերը ի հարկէ կրնան ամբողջ թուաբանութեան պերտերեալ խնդիրներ ալ պարունակել: Վարժապետը պէտքէ ինքն խնդիրները կանխաւ լուծած եւ իր տետրակին մէջ նշանակած լինի գործողութեան սորգասկզբ: Մէկ թերթը կրնայ քանի մը խնդիրներ պարունակել:

Հարկ չկայ կրկնել թէ այս թերթերն ալ պէտքէ աշակերտաց մտաւոր զարգացման աստիճանին համեմատ լինին, այսինքն դիւրին խնդիրներէն տեսելով աստիճանաբար դժուարներուն ելնել: Մանկավարժութեան սկզբունքներէն մէկն է միշտ պարզէն թանձրացեալէն, մտաւորէն եւ ծանօթէն տեսելով աստիճանաբար բաղադրեալին, վերացեալին, հեռաւորին եւ անծանօթին ելնել: Առաջարկուած դժուարութիւնը աշակերտին կարողութենէն վեր լինելու չէ եւ ամեն անգամ միայն մէկ դժուարութիւն առաջարկուելու է (եթէ աշակերտը փոքր են): որպէս զի աշակերտը միտելով ուսման ատելութիւն չզգան, այլ առաջարկուած դժուարութեանց յաղթել կարենալով: հետզհետէ աւելի մեծ դժուարութեանց անցնելուն եւ յարատեւ սովորութիւն ստանան: Ամէն մարդ իւր փորձով գիտէ որ դժուարութեանց յաղթելու սովորութիւնը ինչ մեծ կարեւորութիւն ունի անհատական եւ ընկերական գործունէութեան մէջ:

Նոյնպէս շատ օգտակար գտայ կոտորակները բացատրող տախտակը, որ կրնայ մեր դպրոցաց մէջ ալ դիւրութեամբ գործածուիլ: Բայց պարտք կհամարեմ յաւելուլ թէ բոլոր

յիշեալ եւ այլ ասոնց նման միջոցները այն ատեն միայն արգիւնաւոր կրնան լինել՝ երբ դասատուները (ուսուցիչները) գէթ փոքր ի շատէ՝ մանկավարժական հմտութիւն ունին։ Այժմ հարկ համարեմ ընդհանուր տեսութիւնը՝ ընդ սկզբնական կրթութեան վերաբերեալ օրէնքին, նախակրթական դպրոցաց կանոնադրութեանը եւ ուսմանց ծրագրերին վերայ։

Սահմանադրութեան (Զվիցերայի) 15-րդ յօդուածին զօրութեամբը սկզբնական կրթութեան վերաբերեալ օրէնքը Սահմանադրութեան այդ յօդուածին վերայ հիմնուած է։

Յիշենք համառօտիւ գլխաւոր տրամաբանութիւնը։

Օրէնք։ Խրաքանչիւր թաղ գէթ մէկ նախակրթարան ունենալու է։ Այն թաղերը, ուր եօթն տարեկանէն վեր քսան տղայ չգտնուիր՝ կրնան ազգային կրթութեան խորհրդին հաւանութեամբ ուրիշ թաղերու հետ միանալով դպրոց մը ունենալ։ Դպրոց մը 60 աշակերտէն աւելի ունենալու չէ։ Եթէ աշակերտաց թիւը 60-էն աւելի ըլլայ, զոտ դպրոց եւ գատ վարժապետ ունենալու է։ Կաւանդուին կրօնք, գաղղիերէն (այսինքն մայրենի լեզու), գիր, թուաբանութիւն, աշխարհագրութիւն, դժագրութիւն (երկրաչափական), ձայնական երաժշտութիւն, ազգային պատմութիւն, քաղաքային կրթութիւն, սկզբունք երկրաչափութեան, սկզբունք բնական գիտութեանց, մարմնամարզութիւն, ձեռագործ եւ տնտեսութիւն (վերջին երկուքը աղջկանց համար)։ Եթէ կարեւոր ձանջցուի, ուրիշ առարկաներ ալ կարելի է դաս տալ կրթութեան խորհրդոյ հաւանութեամբ։ Աշակերտք զանազան կարգերու կրթականին իրենց հասակին եւ զարգացմանը համեմատ։ Դասարանները պէտքէ բաւական լոյս եւ մաքուր լինին եւ աշակերտաց

թուոյն համեմատ ընդարձակութիւն ունենան: Ապրողի բո-
լոր պիտոյից ծախքը թաղին վրայ է: չքաւոր տղայոց պէտ-
քերը ձրիապէս կհոգացուին:

Առանց վկայականի ոչ ոք իբրեւ վարժապետ կամ վար-
ժուհի չընդունուի: նախաիրթական դպրոցաց մէջ Ամէն
տարի կրթութեան խորհուրդը յանձնաժողովոյ մը միջոցաւ
կքննէ այն անձինքը որ ուսուցչութեան վկայական կուզեն
ստանալ: Դոքա պէտքէ գիտնան վերոյիշեալ առարկաները:
մանկավարժութիւն եւ ուսուցման եղանակները: Քննու-
թիւնը հրապարակական է: Եթէ քննութիւնը բոլորո-
վին գոհացուցիչ չլինի, ժամանակաւոր վկայական կտրուի
սակաւարժի աշակերաններ ղենեցոյ վարժարաններու մէջ
պաշտօն վարելու համար: Այդ վկայականը առ առաւելն
չորս տարի ժամանակ ունի: Եթէ այդ պայմանաժամը
լրանալէն ետքը քննութեան արդիւնքը գոհացուցիչ չը-
լինի, անյաջող անձը իսպառ կզրկուի դաստալութեան
պաշտօնէն: Ձեռագործի վարժուհիներն ալ քննութեան
կենթարկուին: Կրթութեան խորհուրդը յանձնաժողովէն
վկայական ունեցողները կրկին քննութեան կենթարկուին
այն դպրոցի հոգաբարձութենէն եւ դպրոցաց տեսչէն՝ ուր
որ կուզեն պաշտօն վարել: Պաշտօն ընդունողը պէտքէ վա-
րէ դայն գէթ երկու տարի: Աւարժապետք պէտքէ տարին
քանի մը անգամ ի ժողով գումարին կրթութեան վերա-
բերեալ խնդիրներով զբաղելու համար:

Աւարժապետաց եւ ծնողաց մէջ ծագած գգնութիւնքը
տեսուչ յանձնաժողովը, կրթութեան խորհուրդը կամ պե-
տական խորհուրդը կրատէ: Պետական խորհուրդը միայն
կրնայ վարժապետ մը պաշտօնէն հրաժարեցնել: Պետական
խորհուրդի վճիռ արձակելէն առաջ պէտքէ մտիկ ընէ թա-

դական խորհուրդը, տեսուչ յանձնաժողովը եւ ամբաս-
տանեալը։ Երբ վարժապետ մը իրմէն անկախ պատճառնե-
րով պաշտօն վարելու անկարող լինի, որոշեալ թոշակ մը
կնդուոնի տէրութենէն։

Վարժապետաց ամսականը թաղը կճարէ։ Որոշեալ ռո-
ճիկէն զատ վարժապետք աշակերտ գլուխ տարին երեքա-
կան ֆրանք (մօտ մի ռ.) կստանան ծնողացմէն։ Այդ գու-
մարը թաղական խորհուրդը կհաւաքէ։ Զքաւոր ծնողաց
տեղ թաղը կվճարէ։ Հինգ տարին անգամ մը վարժապե-
տաց ռոճիկը կաւելնայ։ Ցաւելեալ գումարը տէրութիւնը
կվճարէ։ Ընդհանուր ծեսուչը կհսկէ որ վարժապետաց ամ-
սականը ժամանակին վճարուի անխափան։ Անբաւական
թաղերուն տէրութիւնը նպատու կուտայ, Բացի ամսակա-
նէն՝ թաղը կհոգայ վարժապետաց՝ յարմար բնակարան,
պարտէզ, բանջարանոց եւ վառելիք։

Ծնողք պարտաւոր են իրենց զաւակունքը դպրոց խրկել
եօթնէն մինչեւ 16 տարեկան հասակ։ Ծնողք ազատ են իրենց
տղայոց սկզբնական կրթութիւնը ուրիշ միջոցաւ հոգալ,
բայց տեսուչ յանձնաժողովը պէտքէ ստուգէ թէ այդ կրթ-
ութիւնը գէթ նախակրթական դպրոցաց տուած կրթու-
թեանը հաւասար է։ Տեսուչ յանձնաժողովը ամեն տարի
դպրոց յաճախելու տարիքը լրացող տղայոց ցուցակը կշինէ
թաղական խորհուրդներէն պէտք եղած տեղեկութիւնքը
առնելով։ Յուզակը պատրաստելուն պէս՝ ծնողաց ազդա-
րարութիւն կըլլայ եւ դպրոցաց բացման օրը կճանոցուի
Ցասներկու տարեկանէն վեր տղայք կրնան ազատ ըլլայ
դպրոց յաճախելէն, եթէ պահանջուած սկզբնական կրթու-
թիւնը ունին։ Բայց պէտքէ որ տարի մը եւս շաբաթը վեց
ժամ յանձնաժողովոյ նշանակած Ժամերուն դասի ներկայ

լինին: Տեսուչը պարտական է այս տրամադրութեանց ճշգրիտ գործադրութեանը հսկել: Դատատուն (ուսուցիչ) միայն շաբաթը երկու անգամ՝ բացակայութեան հրաման կրնայ տալ: Յանձնաժողովոյ անդամները մէկ շաբաթ, Յանձնաժողովը մէկ ամիս, ասիէ աւելին տեսչէն կ'սխեալ է: Յանձնաժողովոյ անդամները կրնայ մէկ ամսուան մէջ երկու օր բացակայ դառնալ: Հրաման տալ վարժապետին: Յանձնաժողովն ու թօր իսկ աւելին տեսչէն կ'սխեալ է: Տեսուչ յանձնաժողովը կորոշէ դասերու բաժանումն ու տեւողութիւնը դատատունին կարծիքը առնելէն ետքը: Ժամանակացոյցը տեսչին վաւերացմանը կ'ներկայանայ: Յանձնաժողովը կորոշէ արձակուրդի օրերը, իսկ տեւողութիւնը կանոնադրութիւնը կ'որոշէ: Կանոնադրութիւնը կորոշէ նաեւ պատժ ոյ տեսչին հրը, նոյնպէս եւ ոյն դէպքերը, որոց համար կրթութեան խորհրդոյ դիմել պէտք է:

Վարժապետը գէթ ամիսը անգամ մը բացակայից (աշակերտաց) ցուցակը տեսուչ յանձնաժողովին կը ներկայացնէ բացատրութեամբ հանդերձ: Յանձնաժողովոյ ապօրինաւոր դատած բացակայութիւնը ենթակայ են հետեւեալ պատժոյ: Ամսուան մը մէջ չորս բացակայութիւն ունեցող աշակերտաց ծնողք յանձնաժողովին կ'ներկայանան ինքզինքնին արդարադատութեան կամ յանդիմանելու համար: Եթէ չներկայանան թաղապետէն երեք ֆրանք տուգանքի կը դատապարտուին: Պարտադանցութեան կրկնութիւնը տուգանք կ'աւելցնէ: Պատժոյ գործադրութեան համար եղած ծախքը յանցապարտներուն վրայ է: Տուգանքներէն դոյնացած գումարը գիւրջ եւ այլ դպրոցական պիտոյք գնելու կ'գործածուի:

Տեսուչը գէթ տարին անգամ մը կայցելէ իր հսկողու:

Թեանը յանձնուած դպրոցները եւ պատշաճ դատած հը-
 րահանգներն ու խորհուրդները կուտայ հոգաբարձու թեան
 ու վարժապետաց։ Հոգաբարձու թեան անդամները յաճախ
 կայցելեն իրենց վերաբերեալ դպրոցները եւ կհսկեն որ
 վարժապետք եւ աշակերտք իրանց պարտքը անթերի կա-
 տարեն։ Հոգաբարձու թիւնը ամեն տարի հրապարակական
 քննութիւն կընեն, որուն ներկայ լինին եւ թաղական
 խորհրդոյ անդամք։ Քննութեան ներկայ չլիող ծնողք Յ
 ֆրանք տուգանքի կդատուարտուին։ Մասնաւոր դպրոց-
 ներ կամ տունը կրթութիւն տալիք ալ պէտքէ քննութեան
 ենթարկուին եւ եթէ ունեցած կրթութիւնին բաւական
 չհամարուի պարտական են տարի մը եւս նախակրթական
 դպրոց մը յաճախել։ Հոգաբարձու թիւնը քննութեան վը-
 րայ տեղեկագիրներ կուտայ տեսչին, որ իր գիտողութեամբ
 քը հանգերձ կրթութեան խորհրդին կներկայադնէ զայն։
 Կրթութեան խորհրդոյ պարտքն է սկզբնական կրթու-
 թեան վերայ հսկել, որ իր իրաւասութեան ներքեւ ունի
 տեսուչներ եւ հոգաբարձութիւններ։ Տեսուչը պետական
 խորհրդէն կնշանակուի, կստանայ որոշեալ ամսական եւ
 ճանապարհի ծախք։ Տեսուչը ամեն տարի տեղեկագիր կը-
 ներկայացնէ կրթութեան խորհրդին, իր հսկողութեան
 յանձնուած վարժարանաց վերայ։ Տեսուչը ուրիշ պաշտօն
 վարել կամ ընդհատողովոյ անդամ լինել չէ կարող փոխ-
 Իւրաքանչիւր թաղ դպրոցի հոգաբարձութիւն ունի Յ-
 անդամէ կազմեալ, որ թաղ Ժողովէն կընտրուի։ Թաղ
 Ժողովը հոգաբարձութեան անդամոց կէսը միայն կընայ իր
 մէջէն ընտրել։ Հոգաբարձութեան անդամք կընան վար-
 ձատրութիւն ստանալ։ Քանի մը թաղ կընան մէկ հոգա-
 բարձութիւն ունենալ։

Թաղական խորհրդները ալ իրենց ձեռնհասութեան սահմանին մէջ պարտական են նախակրթական դպրոցաց վրայ ընդհանուր հսկողութիւն ընել։ Տնտեսական մասին վերաբերեալ գործերը վերջնական կերպով կարգադրելէ առաջ իրենց կարծիքը ալ առնելու է։

Իւրաքանչիւր թաղ կամ քանի մի միացեալ թաղեր կրնան երկրորդական երկսեռ վարժարան մը ալ ունենալ, ուր կաւանդուին՝ կրօնք, շարունակութիւն, գաղղ, լեզուի, գերմաներէն, դիր, եւ գծագրութիւն, թուաբանութիւն, սկզբունք երկրաչափութեան եւ գրահաշուի, ազգային եւ ընհդ պատմութիւն, քաղաքային կրթութիւն (սկզբունք իրաւագիտութեան եւ սահմանադրութիւն), աշխարհագրութիւն, ընական գիտութիւնք (կիրառութիւն երկրագործութեան եւ արուեստից մէջ), տոմարակալութիւն, երաժշտութիւն, մարմնամարզութիւն, ձեռագործ եւ տնտեսութիւն (աղջկանց համար)։ Թաղերը կրնան կրթութեան խորհրդոյ հաւանութեամբը նշանակեալ ուսմունքը աւելցնել կամ պակսեցնել։ Տէրութիւնը ծախուող չորրորդ մասը յանձն կառնու։ Աշակերտք տարեկան տուրք մը կաճարեն, չքաւորները ձրի կընդունուին։ Պետական խորհուրդը առանձին կանոնադրութիւն կհաստատէ այս վարժարանաց կազմութեան եւ վարչութեան համար։ Վարժարանի տեսչութիւնը գնաստուոններէն (ուսուցիչներէն) մէկուն կյանքընուի։ Վարժապետք մրցման եւ քննութեան միջոցաւ կընդունուին։ Ազգա կրթութեան մէջ համբաւ ստացած անձինք առանց քննութեան կընդունուին։

Ընթերցողաց ձանձրութիւն չպատճառելու համար ստիպուեցանք շատ բան դուրս ձգել նախընթաց օրէնքէն։

Դժբերան Կրթութեան Կոմիտէի Կողմէն Ընդունուած Թաղական Խորհրդերի Կարգը

(ՎԵՂԸ, տե՛ս ԻՊՐՈՅ № 10, մասն Ա.)

Ո՞ր հասակին մանուկը պիտի դնայ դպրոց:

Ձէ կարելի՞ ճշտութեամբ որոշել մանկան դպրոցական հասակը՝ բայց առ հասարակ ծտարեկան հասակից մանուկը կարող է գնալ սկզբնական դպրոցը: Բայց հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել ոչ թէ տարիների վերայ, այլ նորա ֆիզիքական, մտաւորական եւ բարոյական ընդունակութեանց վերայ: Դպրոցում սովորելու համար մանուկը պիտի լինի արդէն բաւական պնդակազմ: Մանկան խելքը նոյնպէս պիտի զարգացած լինի որոշեալ աստիճանով, նա պիտի իմանայ ուշադիր լինել, պիտի հասկանայ ուրիշի խօսակցութիւնը, իմանայ թուերի նշանակութիւնը մինչեւ 10, կարողանայ ՚. կտրել — այսինքն՝ գծել կանոնաւորապէս զանազան գծեր, պիտի իմանայ որոշել առարկաների արտաքին ձեւերը, եւ պիտի կարողանայ պատմել իւր իմացածը եւ տեսածը: Սորանից աւելի ոչինչ հարկաւոր չէ իմանալ՝ որովհետեւ շատ զանազան գիտութիւնները մթնադնումն խելքը:

Բարոյական յատկութիւնների կողմից մանուկը ամենից առաջ պիտի ունենայ յարգանք դէպի այլ անձինք (ընկերութիւն): Եթէ մանուկը ունի խոշոր թերութիւններ — գողութիւն, զրպարտութիւն, մարմնաշարժութիւն, հիւն, լաւ է չուղարկել նորան դպրոց մինչեւ կողոզուի որովհետեւ դըպրոցը գուարութեամբ կարող է ուղղել նորան, իսկ հասարակաց արհամարհանքը որը միշտ ցուցանվում է դէպի այդպիսի մանուկը, կարող է աւելի վնասել:

Եթէ մանուկը 8 տարեկան հասակում ունի բոլոր հար-

կաւոր, յատկութիւնները, արդէն ժամանակ է նորան ուսումնարան գնալու, ինկեթէ ոչ — լաւ է որ նա առաջ պատրաստուի: Բայց ինչպէս վնասակար է խիստ կանուխ սկսել մանկան գետն մը, նոյնպէս վնասակար է նաեւ խիստ ուշ սկսելը: Մանուկը չառւմէ, հասն նանուկէ, չեն տալի բաւականաչափ տնունդ նորա խելքին, նա վատնում է իւր ոյժերը զանազան խաղերի եւ վատ սովորութիւնների վերայ եւ նաւաղում է, խանգարւում է բարոյապէս եւ մտաւորապէս:

Սկզբնական դասարան:

Ամենայն լաւ կազմակերպած դպրոցում պիտի լինի սկզբնական կամ նախակրթական դասարան նորամուտ մանուկների համար: Այդ սկզբնական դասարանը պիտի լինի իբրեւ մի քայլ ընտանիքից դէպի դպրոց: Մանուկների թիւը դորա մէջ պիտի լինի ոչ աւելի 15—20-ից որպէս, զի անսովոր մանկան համար շատ խորթ չլինի դպրոցի աղմկալի կեանքը, եւ որպէսզի ուսուցիչը կարողանայ աւելի ուշադրութիւն դարձնել ամեն մի մանուկի վերայ առանձին: Սկզբնական դասարանի համար աւելի յարմար է վարժուհի, որովհետեւ փոքր մանուկները աւելի շուտով ընտելանում են կնոջ հետ եւ կինը գիտէ աւելի լաւ վարուիլ նոցա հետ: Նախակրթական դասարանի կազմութեան վերայ պիտի դարձուցած լինի ամենածանր ուշադրութիւնը, որովհետեւ մանկան համար, որը կոտանայ լաւ հիմնական կրթութիւն, հեշտ կրի շարունակել ուսմունքը: Բացի սրանից, հարկաւոր է խոնայել նորան դեռ եւս թող ոյժերը, որովհետեւ եթէ դոքա խանգարուին կարողութիւնից վեր, ծանր աշխատութեամբ, այնուհետեւ անկարելի կլինի վերագարձուցանել նոցա:

Սկզբնական դասարանում պարապմունքը պիտի շարունակուի ամենայն օր ոչ աւելի 2—3 ժամից, տանը սերտելու գասեր ամենեւին հարկաւոր չէ տալ, որովհետեւ մտնուելը դեռ եւս չէ կարող ինքն անձամբ պարապել, մանաւանդ որ նորան հարկաւոր է տանը խաղալ, վազվզել, օգնել տնտեսական կառաւորութեան մէջ: Պարապմունքի երեք ժամը չպիտի լինին շարունակաբար, այլ բաւական մի միջանկեալ ազատ միջոցներով, որոց ժամանակ մանուկները կարող են պարապել մարմնամարզութեամբ: Ազդեղը հանգստանում է: Սեղանները եւ նստարանները պէտքէ այնպէս շինուած լինին որ՝ չլինասէն մարմնու դարգացման, չպատճառեն ծանրութիւն կողքի կորութիւն մէջքի, շրթութիւն աչքի եւ նուազութիւն տեսողութեան: Վարժուհին (ուսուցչուհին) պիտի սովորացնէ մանուկներին ուղիղ եւ կանոնաւոր կերպով պահել ամբողջ մարմինը եւ ձեռքը դրելու ժամանակ: Այս շատ նշանաւոր բան է եւ շատ անգամ թողուցուած է լինում առանց ուղղորդութեան: Իսկ այս վատ եւ վնասակար սովորութիւնը ստացվում է ուսման իրան իսկ սկզբում, եւ յետոյ դժուար է լինում ջնջել նորան: Աւելի լաւ է որ՝ զստուցիչը ուսման պարագաները սկզբնական դասարանում բաժանէ մանուկներին եւ ապա նոյն տղան զնալու ժամանակ վերնտի ժողովէ: Մանուկները դեռ եւս սովոր չեն պահանջողութեան, այն չափով որ կարելի լինի տալ նոցա գրքեր, գրիչներ, զմեկինքն եւլն: Այդպիսի կարգադրութիւնը կրիովէ մանուկները ծնողների յաճախական յանդիմանութիւններից կորցնելու եւ փչացնելու մասին, եւ գպրոցում կհեռանան յաճախական վէճերը—այս իմն է, այդ քո է, եւ կամ—իմն վաւ է, քունդ վատ է, եւլն, մնացած քաբաղձի զմեկի փոխարէն յետմիջոց

իսկ ինչ որ վերաբերվում է դասառվութեան եղանակին, սկզբնական դասարանում (գրութիւն, հաշիւ, պատմութիւն, նկարչութիւն), այս խնդիրը այնպէս հիմնաւոր կերպով մշակել է Գերմանայի երեւելի մանկավարժ Դիստերվէգը որ՝ առանց նորա Սկզբնական Ուսումնառվութիւն, գրքի չպիտի մնայ ոչ մի ուսուցիչ։

Սկզբնական դասարանում առանգելի առարկաներ։

Սկզբնական կամ նախակրթական դասարանում առանգելի առարկաները պիտի լինին—պատմութիւններ սրբազան պատմութիւնից, ընթերցանութիւն, գրութիւն, հաշիւ, հայրենագիտութիւն, երգեցողութիւն, նկարչութիւն։ Սրբազան պատմութեան պատմութիւնները աւելի յարմար են սկզբնական ուսումնառվութեան համար, որովհետեւ մանուկը դեռ եւս չէ կարող հասկանալ հաւատապատումը։

Ընթերցանութիւնը եւ գրութիւնը պիտի լինին զուգընթաց. այս երկու առարկայի յաջողակ դասառվութիւնը ամենից աւելի կախումն ունի ուսուցչի հանձարից։ Վատ ուսուցիչը դասառվութեան ամենալաւ եղանակը կշինէ վատ եւ անտանելի մանուկների համար։

Հաջորդապէս գիտութիւնը կամ թուահամարութիւնը սկզբնական դասարանում պիտի կատարուի վարժողութեամբ սիսեռի հատիկների կամ փայտի կտորների վերայ եւ բերանայի։ Նրբ մանուկը լաւ ըմբռնել է հասկացողութիւնը միութեան եւ միատեսակ առարկաների բազմութեան մասին, այն ժամանակ կարելի է դիմել թուանշաններին (տես դասագիրքը թուաբանութեան ըստ եղանակի

Գրուք էի, աշխատասիրութիւն Պետերբուրգի. Հայ—ուսանողների):

Հայրենագիտութիւնը է մանուկների նկատողութիւնը եւ ուսումնասիրութիւնը վարժապետի հետ միասին զանազան առարկաների եւ երեւոյթների — դաստորանում, բախում, պարտէզում, փողոցում, եւլն. եւ խօսակցութիւն նոցա մասին, Այս առարկան վարժապետը անպատճառ պիտի ուսուցանէ նախակրթական դասարանում: Սա զարգացնում է նշատողութիւն, ուշադրութիւն, պատմելու ընդունակութիւն եւ տալիս է հարկաւոր պատրաստութիւն ուսանելու համար աշխարհագրութիւնը, պատմութիւնը եւ բնական պատմութիւնը: Յայի սորանից՝ այդ առարկայի դաստաւութիւնը շարկապուած է ամբողջ դասարանի եւ վարժապետի միասին զբօսնելու, մանգալու հետ, որը եւ օգտակար է մանկան առողջութեան համար եւ ընտելացնում է նորան կարգապահութեան հետ:

Երգեցողութիւնը սկզբնական դասարանում պիտի լինի խմբական եւ առանձնական սովորչին եւ եկեղեցական երգերի՝ մասնակցութեամբ վարժապետի:

Նկարչութիւնը պիտի լինի — գծումն կանոնաւոր երկրաչափական մարմինների, ընդօրինակութիւն պարզ առարկաների, գծումն մակարդակների դաստաւան սենեակի, բալկի տան, պարտիզի, եւլն: Այդ տեղ ժամանակ է ծանօթացնել մանուկները նկարչական լուսոյ եւ ստուերի հեռաւոր եւ մերձաւոր տեսարանի հետ, եւլն:

տոմ (Շարունակութիւն, տես ԴՊՐՈՑ № 10, մասն Ե.)

XII.

Դպրոցական կարգապահութիւն (Շարունակ):

Դպրոցների մէջ արմատացած վատ սովորութիւնների դաժնակարգին պատկանում է եւ այն սովորութիւնը, որով աշակերտին դասի ժամանակ ամենեւին չեն թոյլ տալի դուրս գնալ դասարանից բնական կարիքները լցուցանելու համար: «Դորա համար կայ, ասում են, միջանկեալ ազատ միջոց ամէն մէկը պարտաւոր է այդ ժամանակ լցուցանել իւր բնական կարիքները»: Այդ արգելմունքը բացառութեամբ նոյնպէս եւ մանկավարժական խորհրդածութիւններով աշակերտի դուրս գնալը դասարանից խափանում է պարապմունքների կարգը, թողնում է նորան առանձնութեան մէջ եւ առանց լիերահսկողութեան, բնական կարիքը շատ անգամ լինում է դիմակ ծուլութիւնը կամ ուրիշ վատ յատկութիւնները ծածկելու համար, այդ կանոնը չբռնա գնալ դասարանից ռեզած ժամանակ՝ սովորաղնում է աշակերտներին կանոնաւորութիւն եւ կարգապահութիւն իւրեանց բնական կարիքները լցուցանելու մասին: Որչափ եւ լաւ է այս կանոնը իւր սկզբունքով, այնու ամենայնիւ հարկաւոր է ասել որ նորա անպայման եւ անխափանելի գործադրութիւնը չէ կարող չունենալ մեծամեծ վտանգներ աշակերտների առողջութեան համար: Մանուկը ունի աւելի արագ փոխարնութիւն կենսական նիւթերի, աւելի փոքրադիր փամփուռ միզի, վերջապէս խմում է աւելի շատ քան թէ չափահաս մարդը. մանուկը մէզ արձակելու կարիքը

զգումէ աւելի յաճախ, եւ շատ անգամ յանկարծ եւ երբեմն կանոնաւոր կրկնողութեամբ որոշ ժամանակից յետոյ, Բռնութեամբ մէջը արգելելը կամ պահելը առ հասարակ վնասակար է փամփուշտի եւ միզի այլ դործարանների համար՝ դա նպաստումէ ոչ միայն փամփուշտի թուլանալուն, այլ եւ երիկամունքների տկարութեան եւ շատ անգամ պատճառումէ բորբոքողական տկարութիւններ: Աստիլլա է զոհել արտաքին ձեւերը, լաւ է հաշտուիլ խաբէութեան հետ, քան թէ անխափան ճշտութեամբ պահպանել կանոնը, որը սահմանափակումէ աշակերտի կեանքը կազմուածքի ամենագլխաւոր պիտոյքներից մէկի վերաբերմամբ: Պէտքէ աւելացնել այն, եւս որ՝ վարժապետի փորձուած աչքը միայն հազիւ երբեմն չի որոշի դասարանից դուրս դնալու իսկական ճշմարիտ պիտոյքը՝ սուտ ձեւացրած պիտոյքից:

Ձէ կարելի առանց ուշադրութեան թողնել դպրոցական կարգապահութեան նաեւ մի կանոնը, որով աշակերտից պահանջվումէ դասի բոլոր շարունակութեան ժամանակ անշարժ հանգստութիւն: Մենք արդէն մի քանի անգամ ասացինք որ՝ մանուկը ըստ իւր բնական յատկութեանց չէ կարող տանել անխափան հանգստութիւն երկար ժամանակի ընթացքում: Աստիլլա է հարկաւոր խստութեամբ նայել անմեղ եւ անվնաս շարժումներին եւ հանգստութեան խափանման վերայ դասի ժամանակ: Աստուցիչը իւրեան յատուկ հմտութեամբ միշտ կարող է որոշել եւ դանազանել մանկական բնական շարժումները վատ դիտաւորութեամբ ցուցած շարժումներին: Ի հարկէ պարզ է որ՝ ուսուցչի կարգապահական պահանջմունքները պիտի վերաբերուին միայն վերջին տեսակ խափանմունքներին, կարգապահութեան:

XIII. Աշակերտների դպրոց գնալը
և վերադառնալը:

Վարժանքներն իրար աշակերտը են թաղերում և նոցա կրթողական գործողութեանց միայն դպրոցի սահմաններում, եւ թէ դպրոցից դուրս նոքա գումանվուսներն անմիջապէս իւրեանց ծնողներին կամ հասարակական իշխանութեան իրաւասուն թեան տակ։ Այդ անհիմն համոզմունքը պատճառուած է այնպիսի տրոյմաքից, եւ տղանք չեն իրաւունակաւ թողոյցած են լինում ընդունիլ անհանց վերահսկողութեան եւ կանտրուսներն նոքա շատ յաճախ դանդաղ անկարգութիւններ եւ չարութիւններ ճանապարհին փողոցներում։ Աշակերտութիւնը բազմաթիւ խումբը թամբում է փողոցներում մեծ անկարգութեամբ, աղմուկով եւ անզաղանկներով, ընաւ ուշ չդարձնելով հասարակաց քաղաքավարութեան կանոններին եւ պահանջներին վերայ, մղելով ամիսեանց, անսպառնալիկ եւ վշտացնելով անցողաբար անող մարդիկ ուրիշի ներկայութեամբ, աղտոտելով պատերը աները եւ արձանները անուշով եւ կաւիճով, եւնի։ Շատ անգամ փողոցը դառնում է վտանգաւոր տեղեր թեւեկներին համար։ Յաճախ պատահում են իւրերի եւ պղծամտակի դործ են դնում միայտերի, գրքերի, քարերի եւ ամենայն ընան ինչ որ ձեռքի տակ կապտահի։ Ձիտեւ լով գործի բարոյական կողմի վերայ, որը չէ մոռնում ներկայ շարադրութեան նպատակի եւ սահմանների մէջ, մենք ուշադրութիւն դարձնում ենք միայն այդ փողոցային անկարգութիւնների յոյժ վնասակար ազդեցութեան վերայ մանուկների առողջութեան վերաբերմամբ։ Այդպիսի աղ-

մուկների ժամանակ շատ անգամ աշակերտները ստանու-
մեն ծանր հարուածներ, յօգուածների խեղութիւն եւ բե-
կումն, եւ վերքեր, որք պահանջումեն իսկոյն բժշկական
օգնութիւն, բայց աշակերտը շատ պատճառներով ծած-
կումէ իւր տկոթութիւնը թէ՛ տանը եւ թէ՛ դպրոցում:
Ինչորոք չէ կարող անաորքեր եւ սառնասիրտ մնալ այդ-
պիսի դէպքերի մասին եւ նոցա առաջը փակելու համար
պարտական է գործ դնել կարեւոր միջոցներ: Վերահսկո-
ղութիւնը աշակերտների վերայ նոցա ճանապարհին, գոնէ
գարայից տուն վերադառնալիս, երբ նոքա հաւաքուածն
խումբ խումբ, ամենահարկաւոր բան է: Եթէ վերահսկո-
ղութեան պարտաւորութիւնը այդպիսի դիպուածներում
չէ կարող դրուած լինել ուսուցչի վերայ, թող դպրոցը ու-
ղարկէ աշակերտների հետ գոնեա իւր սպասաւորը: Վե-
րահսկողը պիտի ճանապարհորդակցէ աշակերտներին մին-
չեւ այն տեղ, ուր նոքա բաժանուածն եւ գնումն զանա-
զան կողմ: Հարկաւոր համարումենք ցոյց տալ այստեղ
այն ստահակութիւնները (չարութիւնները), որը ամենայն
օր անուածն աշակերտները փողոցում, եւ որը պիտի ար-
գելէ նոցա վերահսկողը: Աշակերտները առ հասարակ սի-
րումեն մանգալ զանազան պատահումներով եւ դէպքե-
րով, ուստի փոխանակ ուղիղ ճանապարհի՝ ընտրումեն ա-
ւելի հեռաւորը, փոխանակ յարմարի աւելի անյարմարը,
եւն: Փոխանակ հարթ եւ հաւասար տեղերով գնալու՝ ա-
շակերտը գնումէ քարերի եւ քարեցիների վերայ կանգնե-
լով եւ թռչելով, փոխանակ ցամաք տեղի՝ նա մոնումէ ցե-
խի եւ ջրերի մէջ: Գնալով դէպի ուսումնարանը կամ դէ-
պի տունը՝ աշակերտը շատ անգամ յարմար ժամանակ է
գտնում ծխախոտ քաշելու համար: Պէտքէ ամեն կերպով

արգելել այդ վատ սովորութիւնը, որը մանկական հասակում պատճառուով խիստ մեծ վնաս՝ նուազագինելով աշակերտի անորոշակիւ հետեւող կերպով չափը, գրգռելով ջղերը, թուլացնելով կուրծքը, վերջապէս կազմելով բնական քայլ զէպի ոգելից ըմպելիքների (օղի, եւլն) գործածութիւնը:

Շատ դպրոցներում դասը վերջանալուց յետոյ աշակերտները խսկոյն շտապով դուրս վազում են դասարանից: Ինքն ուսուցիչը սովորաբար նոյնպէս շատ շտապով է եւ քիչ պատահում է որ՝ նայէ աշակերտների կանոնաւոր դուրս գնալու վերայ դասարանից: Այնտեղ, ուր արգելուած է աշակերտներին դասից յետոյ մնալ դասարանում, մի քանի րոպէ ուշացածները խսկոյն արտաքսուով ծառան: Կարգապահութեան աչքով նայելով՝ արգելմունքը աշակերտներին մնալ դասարանում՝ դասից յետոյ ունի իւր հիմնաւորութիւնը, բայց մանկական առողջապահութեան աչքով նայելով՝ չէ կարելի չղահանջել շատ բացառութիւններ այդ կանոնից: Աշակերտի դուրս գնալը տաք դասարանից խսկոյն դասից յետոյ ցուրտ քնացութեայ տեղ վատագաւոր է ոչ միայն նուազակազմների համար, այլ եւ առողջակազմների համար: Ամենաթեթեւ տկարութիւնը, որը կարող է պատահել դուրսից—հարբուխն է: Նուազ եւ հիւանդոտ աշակերտներին օգտակար է դասերից յետոյ մնալ մի քանի փամփուրջ դասարանում վտղոյը գուրս գնալուց առաջ, որպէս զի հանգըստանան եւ սննդի սովորական ջղային գրգռութիւնը:

Մենք մի քանի անգամ յիշեցինք զանազան պատճառները, որը շատ նպաստում են այն տկարութեան պարգացման, որը յոյժ սարածվում է սովորողների մէջ—այն է՝ ողնաշարի ծռուելը: Այժմ մենք ցոյց կտանք մի պատճառ

եւս, որը նոյնպէս նպաստումէ այդ տկարութեան զարգացման: Այդ է գրքեր տանելու ընդհանուր սովորութիւնը: Աշակերտները իւրեանց գրքերը տանում են սովորաբար կամ ձախ, թեւի տակ, կամ ձախ ձողքով, կամ պարկով, որը նոյնպէս կախած է ձախ կողքի վերայ: Գիտնական հետազոտութիւններով ապացուցած է որ՝ ամենայն օր մանածելով մինչեւ անգամ ամենաթեթեւ բան մի եւ նոյն կողմի վերայ՝ փոքր առ փոքր մարմինը ծովումէ դէպի այդ կողմը՝ միանունքների միակողմանի վարժողութեանց պատճառով: Նոյնպէս ապացուցած է որ՝ այդպիսի դիպուածում թեթեւ բաների մանածելը աւելի վնասակար է, քան թէ աւելի ծանր բաների: Երբ մարդս տնտումէ մեծ ծանծանրութիւն, մի կողմի վերայ, միւս՝ կողմի մկանունքները նոյնպէս գտանվում են հզօր գործողութեան մէջ մարմնի հաւաստրակշռութիւնը պահպանելու համար: Ընդհակառակն՝ երբ ծանրութիւնը թեթեւ է՝ մարմնուղանազան կողմերի գործունէութիւնը կատարվումէ ոչ համահաստրողութով: Տանող կողմը աւելի զգումէ ծանրութեան ճնշողութիւն եւ գործադրումէ աւելի ոյժ նորա տանելու համար: միւս կողմը ունի թեթեւ գործ պահպանել մարմնու հաւաստրակշռութիւնը, բայց այդ խիստ դժուր իւր թեթեւութեան պատճառով չէ կատարվում: Այդ պատճառով ամբողջ մարմինը ծովումէ ուղիղ դրութիւնից, իրանը եւ քայլը ծովումեն: Բեռնակիր մշակների մէջ աւելի քիչ պատահում են ծռուած թղնաշարով անձինք: քան թէ նոցա մէջ, որք կրում են թեթեւ բաներ: Գրքերի տանել բերելը ձախ կողմի վերայ կամ ձախ ձողքով պատճառով է բոլորովին նոյն հետեւանք, որը պատահում է անկանոն դրութիւնից դրութեան փամանակ — աջ

ուսի բարձրանալը, թեքումն ողնաշարի թիակներին մէջ դէպի աջ, կորացած եւ ծուռ դրութիւն կուրծքի եւ աջ ազդեր (բուգ)։ Այս երեւոյթը կրկնուելով ամենայն օր՝ մարմնի անկանոն դրութիւնը դարձնում էն սովորութիւն։ Այսպէս ուրեմն մարմինը կորցնում է իւր ուղղագիծ դրութիւնը եւ ծուլում է։ Միակ միջոցը գրգեբը մանածելու սովորական եղանակից յառաջացած վատ եւ բուսանգաւոր ազդեցութիւնը խափանելու եւ հեռացնելու համար է այն օր՝ գրգեբը պարկի կամ դինուորի տուփի (բանէց) նման պահարանի մէջ դարսուած բարձուին թիկունքի վերայ։ Այդ պարկը կամ տուփը պիտի ամրացրած լինի երկու ուսի վերայ։ Այս կանոնը ոչ միայն կհեռացնէ այժմեան սովորութեան բոլոր վնասակար հեռեւանքները, այլ եւ օգտակար ազդեցութիւն կունենայ ողնաշարը ուղիղ եւ կանոնաւոր դրութեան մէջ պահելու համար։ Այն ողնաշարները, որք դեռ նոր սկսել են ծուլիլ, կարող են այս պարզ կանոնի ազդեցութեամբ ուղղուիլ եւ առողջանալ։ Այս ձեւը պահանջում է կանոնաւոր եւ միաժամանակի գործունէութիւն մարմնի երկու կողմի մկանունքների եւ այնպիսի դրութիւն ծանրութեան, որը բնաւ չէ ճնշում մարմնու արտաքին մասները եւ ներքին գործարանները։

XIV. Գպրոցական մարմնամարզութիւն։

Ամենալաւ միջոց սովորողների առողջութեան վերայ ունեցած գպրոցական կեանքի վատ եւ վնասակար ազդեցութեանց ընդդիմանալու եւ առաջը փակելու համար—է կանոնաւորապէս կազմակերպած մարմնամարզութիւնը։ Այս

գաղափարը՝ այս միտքը ներկայումս այնչափ ընդհանրացած է եւ ամենայն տեղ ընդունուած է որ՝ համարեա չկան զըպրոցներ, ուր աշակերտները չվարժեցնէին մարմնամարզութեամբ։ Ուրեմն հարկաւորութիւն չունինք տեսական դատողութիւններով ապացուցանել դպրոցական մարմնամարզութեան կարեւորութիւնը եւ օգտաւէտութիւնը։ Եւ մեր նպատակը սահմանափակվում է նորանով որ՝ ցոյց տանք միայն այն պայմանները, որով մարմնամարզութիւնը կարող է ցուցանել իւր օգտակար ազդեցութիւնը սովորողների առողջութեան վերայ։

Նայելով մարմնամարզական վարժողութեանց վերայ այն գրութեամբ, ինչպէս այժմ կատարվում են դպրոցում, չէ կարելի աննկատելի թողնել նոցա մէջ երկու նշանաւոր պակասութիւններ։ Առաջին պակասութիւնը այն է որ՝ աշակերտների վարժողութեանց ժամանակ՝ կարեւոր ուշադրութիւն չեն դարձնում նոցա անձնական ոյժերի վերայ։ Նրկորդ պակասութիւնը այն է որ՝ մարմնամարզութիւնը մոռանում է իւր բուն նպատակը—բարի ազդեցութիւն գործել մանուկների առողջութեան վերայ, եւ ծառայում է ուրիշ նպատակին, որ է սովորացնել աշակերտներին ըմբշամարտութեան (ակկորբատիքական) արուեստի հրաշքները։

Մարմնամարզութեան վերաբերմամբ դպրոցը նոյնպէս հետեւում է իւր սովորական կանոնին—տալ, սովորացնել աշակերտին որքան կարելի է շատ բան։ Ուստի բաւական չմնալով սկզբնական վարժողութիւններով, աշակերտներին սովորացնում են ակրորբատիքական արուեստը։ Շատ ներելի է կասկածել որ՝ ակրորբատիքական խաղերը կարողանան օգտակար լինել որոյ եւ իցէ առողջութեան համար։

Մարմնամարզները եւ ըմբիշները, որք կանուխ սկսել են հանգէս գուրս դալ, սովորաբար գանգատւում են ոսկրացաւի վերայ: Իսկապէս նոքա կրում են այլ հիւանդութիւն, որը նման է ոսկրացաւին միայն ջաւերի զգացողութեամբ: Ըմբիշների եւ լարախաղացների մկանուկների սկզբնական թարմութիւնը, ոյժը եւ առաձգականութիւնը փոքր առ փոքր փոխւում են տեղի են տալի պնդանալուն եւ փայտանալուն, որոց պատճառն է մկանուկների թելածեւ մասների կերպարանափոխութիւնը եւ առանձին տեսակ հիւանդոտ հետեւանքները: Ահա այդ ժամանակ զգացւում են ջաւեր, որը սխալմամբ համարում են ոսկրացաւ: Բացի սորանից՝ մենք տեսնում ենք որ՝ այն պատանիները, որք առանձին սիրով պարապում են ակրոբատիքական արուեստով՝ ստանալով ֆիզիքական ոյժ, կորցնում են մարմնի գեղեցիկութիւնը: Աւերին ազդերային ոսկորները ծւլւում են մկանունքների հզօր գործունէութիւնից: Սորանով վերջանում է ակրոբատիքական վարժողութիւնների վնասակար հետեւանքները պնդակազմ՝ անձինքների համար: Իսկ նուազ եւ հիւանդոտ մանուկների համար վնասները լինում են աւելի շատ եւ ծանր: Չկամենալով յետ մնալ ընկերներից եւ ենթարկուիլ ծաղրածութեան՝ աշակերտները լարում են իւրեանց բոլոր ոյժերը այնպիսի վարժողութիւններ կատարելու համար, որը կարող են միայն աւելի պնդակազմները: Այդպիսի աշակերտները մարմնամարզական վարժողութիւններից ոչ թէ կազդուրւում են, ամբանում են, այլ նուազում են: Վարժողութիւններից յետոյ նոքա զգում են ոչ թէ առողջութիւն, այլ թուլութիւն, կորցնում են հոգեկան ուրախ գրութիւնը, գեղնում են, զգում են մկանունքների ջաւ,

ախորժակի նուազութիւնն երբեմն քնի անհանգստութիւնն։ Ապա ուրեմն հարկաւոր է մարմնամարդութեան ժամանակ նուազակազմ մանուկները բաժանել առողջներից եւ տալ առանձին վարժողութիւններ։ Համապատասխան նոյա ոյժերին։ Միայն բժշկի քննութիւնը կարող է որոշել թէ՛ իւրաքանչիւր աշակերտ որպիսի վարժողութեանց համար ընդունակ է։ Շատ անգամ ըստ իւր արտաքին դրութեան աշակերտը կարող է համարուած լինել ընդունակ ամենադժուար վարժողութեանց համար, մինչդեռ նորա ներքին գործարանների—սրտի եւ թոքերի—դրութիւնը աւելի վնասակար է կացուցանում մինչեւ անգամ առաւել թեթեւ վարժութիւնները։ Շարունակաբար եւ ոյժից դուրս պարտապէցնելով մարմնամարդական վարժողութիւններով այնպիսի մանուկները, որք ընդունակ չեն երկար ժամանակ եւ խիստ վարժեցնել իւրեանց մկանունքները, շատ դիպուածներում լինում է հետեւանք բարակացաւ։

Կամենալով բացատրել այն պայմանները, առանց որոց աշակերտների մարմնամարդական վարժողութիւնները դառնում են անուշան անիմաստ եւ անպտուղ զբօսանք, մենք հարկաւոր համարում ենք ճշտութեամբ որոշել եւ ցոյց տալ մարմնամարդութեան նպատակը։ Այդ նպատակը, ընդհանրապէս ասելով, է ընդգիմանալ դպրոցական կենցաղավարութեան վնասակար ազդեցութեանց։ Մենք քննեցինք այդ վնասակար ազդեցութեանց բոլոր մասնաւոր դիպուածները։ Այս մասին յայտնած բոլոր մեր դատողութիւնները ամփոփելով միասին, մենք կստանանք հետեւեալ երկու եզրակացութիւն—1) դպրոցը զարգացնում է մարդու հոգեկան կողմը ի վնաս նորա ֆիզիքական բարեկեցութեան, սոսկ

ծելով մարմնով նուազ, ջղային հիւանդութեան տէր (ներ-
սին) անձինք։ Զ) դպրոցը անճոռնացնում է մարդու մարմնի
արուեստաբար տալով ծռմուկուած գրութիւն։ Ապա ուրե-
մըն դպրոցական մարմնամարդութեան նստատակը եւ գոր-
ծը բաղկանում է երկու մասից—մարմնամարդութիւնը պի-
տի նպատէ մարմնու ֆիզիքական դարգացման եւ կազ-
դութման, որչափ այդ դժուարացրած է դպրոցական կեան-
քի պայմաններով, մարմնամարդութիւնը պիտի պաշտպա-
նէ ծռմուկութիւնից մարմնի գեղեցկութիւնը, որքան այդ
խանգարվում է դպրոցի նստողական կեանքի պայմանների
ազդեցութեամբ։

Ինքն ըստ ինքեան պարզ է որ՝ դպրոցական մարմնամար-
դութիւնը պիտի ունենայ կանոնաւոր ձեւ դասատուութեան
թիւ մարմնամարդութիւնը ունի ծանրակշիւ նպա-
տակ, հարկաւոր է որ այդ նպատակը կատարուի հարկա-
ւոր է ընտրել ամենալաւ միջոցներ այդ նպատակին հաս-
նելու համար։ Համապատշաճութիւն նպատակի եւ միջոց-
ների դոյացնում է հարկաւորութիւն տալ մարմնամար-
դութեան դասատուութեան որոշեալ ձեւ եւ կանոնաւորու-
թիւն։ Այն ամենայն տեսակ ծռկմութիւնը մարմնի տեղի
պիտի ունենայ դպրոցական մարմնամարդութեան մէջ, որ
բովհետեւ ոչ ամենայն տեսակ վարժողութիւնները մկա-
նունքների հետեւացնում են անպատճառ բժշկութիւն
դպրոցական տկարութիւնների նստեցման միջոցով։

Մենք ունինք նաեւ մի ուրիշ պահանջողութիւն կանո-
նաւորապէս կազմակերպուած դպրոցական մարմնամար-
դութիւնից։ Նա պէտք է հիմնած լինի դպրոցական տկա-
րութիւնները իմաստաւոր վերայ եւ նոցա ընդգլխմանալ գի-

տենալու վերայ: Դպրոցական մարմնամարդութեան ուսուցիչը պիտի գննէ ամէն մի մանուկի կազմուածքը, որպէս զի տայ ամեն մէկին այնպիսի վարժողութիւն, որը նորան հարկաւոր է: Մարմնամարդական վարժողութեանց անխտրութիւնը տանումէ դէպի նպատակ, որը բոլորովին հակառակ է այն նպատակին, որին հետամուտ է լինում մարմնամարդութիւնը: Վարժեցէք զօ. սակաւարիւն աշակերտը, որը ունի սրտի արագ բախումն, այնպիսի վարժողութիւններով, որք յարմար են մանկական առողջ կազմուածքին, եւ հաւատացած եղէք որ՝ հետեւանքը կստանաք սրտի գործարանական արատ կամ բարակացաւ:

Դպրոցական մարմնամարդութիւնը չէ կարող պարտաւորիչ լինել անխտր ամենեցունց համար: Բոլոր մանուկները ութը տարեկանից փոքր պիտի ազատ լինին մետոդիքական վարժողութիւններից: Բոլոր մանուկները, որք ունին նշաններ թոքային բարակացաւի, երակների ընդլայնութեան (անէվրիզմ), արեան հեղութեան, իջուածի (ադեթափութիւն, փոշտանկութիւն, գրիփա), նոյնպէս պիտի ազատուած լինին մարմնամարդական վարժողութիւններից: Այդ վարժողութիւնները ունին այնչափ ծանր վրտանգաւորութիւն նոցա առողջութեան համար որ՝ կարող են թոյլ տուած լինել միմիայն բժշկի վերահսկողութեան տակ:

Մանուկների մարմնամարդական վարժողութիւնները պիտի կատարուեն հարկաւոր կանոնաւորութեամբ եւ աստիճանաբար որպէս մարմնամարդութեան առարկայի ամբողջութեան վերաբերմամբ, նոյնպէս եւ առանձին նորա ամեն մի դասի վերաբերմամբ, Թեթեւ վարժողութիւնները

պիտի առաջնորդեն դժուարներին՝ եւ պատրաստութիւն լինին սոցա համար։ Վարժողութիւնները երբէք չպիտի պատճառեն ձանձրութիւն եւ ուժաթափութիւն։ Մի ժամ բաւական է իւրաքանչիւր դասի համար։ Վարժողութիւնները պիտի գործ տան մարմնի բոլոր մասների մկանդներին։ Դասի առաջին կէսի ժամանակ ամէն մէկ հետագայ վարժողութիւնը պիտի պահանջէ աւելի գործունէութիւն եւ լարումն ոյժերի, քանի՜ պահանջել էր նախընթաց վարժողութիւնը։ Իսկ դասի երկրորդ կէսի ընթացքում՝ վարժողութիւնները ընդ հակառակն պիտի վերադառնան աստիճանաբար դէպի աւելի թեթեւագոյնները։ Միջանկեալ հանգստութեան րոպէներում աշակերտները չպիտի մնան անշարժ, այլ պիտի մանգան հանդարտութեամբ, որպէս զի շուտով չպաղին եւ չմտին, ձմեռը կտրելի է թոյլ տալ ծածկել այդ միջոցին վերարկուներ։ Բոլոր վարժողութիւնները պիտի կատարուին փամփուշտի եւ աղիքների պարայ (դառարի) ժամանակ։ Սմենալաւ ժամանակն է ընթրիքից առաջ։

Դպրոցական մարմնամարզութեան նպատակը որոշումէ մարմնամարզական վարժողութեանց նոյն իսկ յատկութիւնը, որոհետեւ այդ նպատակն է՝ պաշտպանել աշակերտների առողջութիւնը եւ վայելչակազմութիւնը դպրոցի վնասակար ազդեցութիւններից, ապա ուրեմն դպրոցի մարմնամարզական վարժողութիւնները չեն կարող ունենալ նպատակ ուսուցանել լարախաղացութեան եւ ըմբշամարտութեան (ակրոբատիքական) արուեստները, որովհետեւ դռքա խանգարումն առողջութիւնը եւ ոչնչացնումն դեղեցիկութիւնը եւ վայելչակազմութիւնը։ Յօգուտ եւ ի պաշտպանութիւն

